

Oponentský posudek na bakalářskou práci Radka Heisslera „(Ne)znalost křesťanství a její vztah k duchovnímu životu“

1. Vymezení tématu, oborové a osobní zdůvodnění tématu, relevance

Předkládaná bakalářská práce se zabývá obecně problematikou duchovního života, konkrétněji vztahem mezi znalostmi určitého náboženského systému (křesťanství) a kvalitou (hloubkou) duchovního života. Téma je podle mého relevantní, řadí se do etablované oblasti psychologie (psychologie náboženství).

Pozitivně hodnotím, že student poctivě pojmenovává své motivy a východiska (studuje zároveň s psychologií i katolickou teologií) a upozorňuje, že tato východiska jsou spjata s určitým jeho subjektivním předporozuměním zkoumané reality.

Celkově se student v teoretické části snaží o určitou syntézu psychologického a teologického přístupu v pojmání duchovního života. V empirické části analyzuje vztah mezi znalostí křesťanství a hloubkou spirituality, přičemž obě proměnné měří pomocí vlastních dotazníků a výsledky analyzuje prostřednictvím statistických metod. Dospívá k závěru, že hloubka znalosti křesťanství významně souvisí s hloubkou spirituality (která je pojmána jako nezávislá na náboženství v souladu s psychologickou tradicí) a to nejen u věřících, ale i u ateistů (zde se však nepodařilo dosáhnout statistické významnosti výsledku, nejspíše kvůli nízkému počtu respondentů).

2. Pojetí práce, její struktura

Práce obsahuje všechny potřebné součásti, části a kapitoly jsou řazeny logicky. Lze vytknout přílišnou šířku teoretické části (viz dále).

3. Logika a plynulost argumentace

Celkově je práce psaná jasně, srozumitelně, bez chyb. Argumentace je logická a plynulá.

Pozitivně hodnotím, že student v rámci celé teoretické části důsledně odlišuje argumenty teologické a psychologické, což je v rámci takového tématu, jakým je duchovní život, nesnadná úloha.

4. Práce s literaturou (tzv. teoretická část)

Teoretická část je dosti obsáhlá a autor přistupuje k tématu z velké šířky. V podstatě se snaží o co nejkomplexnější uchopení konceptu duchovního života a to jak z psychologické, tak z teologické perspektivy.

Z teoretické části je podle mého klíčová kapitola 2.2 (Psychologické pojetí duchovního života), kde si autor připravuje prostor pro empirické uchopení zkoumaného jevu (operacionalizaci duchovního života). Uvádí např. dimenze duchovního života podle Hauga (1998), rozlišení spirituality a religiozity jakožto dvou aspektů duchovního života.

Autor nejprve argumentuje proti odtrženému zkoumání spirituality a religiozity, ale tato kritika by mohla být lépe podložena relevantní literaturou. Více a seriózněji se však tématu autor věnuje v kapitole 2.2.4., kdy se věnuje tzv. „konzumní spiritualitě“ a dalším typům alternativní religiozity.

Zařazení některých předkládaných konceptů by mělo být lépe zdůvodněno – např. to, že autor uvádí funkce náboženství se k operacionalizaci duchovního života vztahuje už poněkud méně a to by mělo být autorem reflektováno. Podobně vztah různých psychologických škol k náboženství je jistě zajímavý, ale pro klíčovou otázku práce vlastně nadbytečný.

Jako určitý doplněk k psychologickému pojetí duchovního života je v kapitole 2.3 prezentováno jeho teologické pojetí. Zde autor uvádí např. tři aspekty duchovního života podle Dacíka (1947): život s Bohem, pro Boha, podle Boha; rozlišuje zdravou a patologickou víru. V rámci teologického přístupu k rozvoji duchovního života je zdůrazněn aspekt znalostní, který úzce souvisí s druhým jevem zkoumaným v rámci předkládané práce (znalost křesťanství), jehož vztah k duchovnímu životu je ověřován. V zásadě jde shrnout, že znalost náboženství v teologickém pojetí je nedílnou součástí duchovního života (jedna ze tří cest), zatímco v psychologickém pojetí (které zdůrazňuje spiritualitu) ne.

Je trochu škoda, že při vlastním autorově vymezení duševního života (coby vztahů člověka k sobě; ke světu a druhým; transcendenci a Bohu; a náboženství a víře) nejsou uvedené koncepty explicitněji využity. Většina teoretické části (jakkoliv je zajímavá) tak v práci funguje spíše jako širší kontext rámuující problematiku než jako přímá argumentace empirického výzkumu. Např. slibně znějící kapitola 2.4 („Poměr mezi psychologickým a teologickým pojetím duchovního života, jejich hranice a funkce“) je příliš obecná a vlastně zde jen autor znovu pojmenovává vztahy mezi psychologii a teologií.

První opravdu konkrétní kapitola teoretické části se zjevným vztahem k části empirické je kapitola 2.5, kde autor definuje duchovní život jako vztahy (k sobě; ke světu...). Jak zmiňuji výše, v této kapitole by bylo dobré jasněji uvést zdroje, které autora vedly k vymezení duchovního života jako vztahovosti a k určení jednotlivých dimenzí.

Autor cituje na bakalářskou práci impresivní množství literárních zdrojů (63), z nichž některé jsou v angličtině.

5. Práce s empirickými daty (tzv. empirická/výzkumná část)

Cílem empirického šetření bylo analyzovat vztah mezi znalostí křesťanství a hloubkou spirituality.

Pro obě sledované proměnné se student rozhodl vytvořit vlastní dotazníky.

K vytvořeným dotazníkům:

1) **Dotazník spirituality:** Ačkoliv student uvádí několik etablovaných dotazníků spirituality, rozhodl se vytvořit svůj vlastní dotazník založený na spiritualitě coby vztahu. Na tom samo o sobě není nic špatného, ale bylo by v takovém případě vhodné koncept spirituality jako vztahu lépe teoreticky argumentovat, ideálně přímo v rámci kapitoly 2.5, a pojmenovat hlavní shody a rozdíly oproti stávajícím nástrojům. Jinak je dotazník zkonstruován relativně standardně. Pozitivně hodnotím, že student ověřil vnitřní konzistenci dotazníku (Cronbach's alpha).

2) **Test znalostí křesťanství:** Student správně upozorňuje na rizika tvorby takového testu - zejména na problém hodnocení různé obtížnosti úloh a na problém subjektivity ve výběru otázek. Celkově je zde výrazný vliv příslušenství autora k římsko-katolické církvi, který se odráží i na několika místech v teoretické části (např. s. 47, ze které vyplývá, že Cyril a Metoděj byli zástupci římsko-katolické církve). Řada otázek nesměruje k jádru víry (biblickým znalostem), ale ke znalosti katolictví (liturgie, symboliky...), což považuji za přinejmenším nešťastné. Rozumím tomu, že sestavit test byl nesnadný úkol, ale bylo na

místě zařídit určitou korekturu z pozice příslušníka/ů dalších církví, která by zabránila zjevným chybám – např. ot. 24 („Mezi knihy užívané přímo při liturgii nepatří...“ - zde by bylo potřeba minimálně konkretizovat „při liturgii římsko-katolické církve“, protože ve většině ostatních církví si při liturgii vystačí s Biblií, jestliže vůbec liturgii mají).

Hypotézy byly zvoleny přiměřeně designu výzkumu. Data byla zpracována statisticky, přiměřenými metodami. Výsledky jsou reportovány v zásadě v souladu se zvyklostmi v psychologickém výzkumu (co do obsahu), je zde však patrná určitá neobratnost (co do formy) - místo $\text{Sig} < 0.01$ je třeba používat zavedené $p < 0.001$; korelace se uvádějí např. $r=0.341$, $p < 0.001$; tabulky kopírované z SPSS obsahují redundantní informace, navíc jsou duplicitní s informacemi v textu.

V diskuzi by měl být více diskutován problém kauzality v korelačním výzkumu – zde je totiž obrácená kauzalita (opačná než předpokládaná) relativně pravděpodobnou variantou (lidé s vyšší úrovní spirituality se více zajímají o náboženství a tedy o něm více vědí vs. lidé, kteří více vědí o náboženství, jsou v důsledku toho spirituálnější).

6. Vzájemné vztahy vlastního badatelského počínu a stávajícího poznání v tématu

Práce je zařaditelná do psychologického výzkumu spirituality. Jak již uvádím výše, student vytvořil svůj dotazník spirituality. Aby byl jeho výzkum dobře zasaditelný do současného výzkumného proudu, bylo by třeba více rozpracovat shody a rozdíly jeho dotazníku oproti již etablovaným dotazníkům spirituality.

Student neuvádí žádné předchozí výzkumy sledující vztah mezi znalostí křesťanství (nebo náboženství obecně) a spiritualitou, a nepodařilo se mi žádné takové dohledat, jeho práce je tedy v tomto smyslu inovativní v dané oblasti.

7. Jazyková úroveň

Jazykově je práce na velmi dobré úrovni.

8. Dodržování bibliografických norem

Bibliografické normy byly dodrženy.

9. Přiměřenost rozsahu práce (doporučený rozsah je přibližně 40 normostran)

Doporučený rozsah byl překročen. Na jednu stranu je to pochopitelné, vzhledem k tomu, že autor se snažil o syntézu psychologického a teologického pojetí duchovního života. Na druhou stranu se domnívám, že na mnoha místech teoretické části jde autor příliš do šířky (viz výše).

I přes výše uvedené výhrady práce splňuje kritéria kladená na bakalářskou práci a proto ji **doporučuji k obhajobě.**

Podněty pro diskuzi:

1. Jak by bylo možné dále ověřit, zda kauzalita mezi proměnnými je ve shodě s předpoklady práce (Chcete-li být spirituálnější, zajímejte se o křesťanství. - „Pokud má tedy někdo s českými, resp. evropskými kořeny zájem o prohlubování svého duchovního života, je patrně dobrým nápadem se o křesťanské kořeny zajímat a získávat více informací o tomto náboženství a vlastní kultuře.“, s.75) anebo zda je spíše obrácená (Jsem spirituálnější, a proto se zajímám o křesťanství.)

2. Jak se liší dotazník spirituality konstruovaný pro účely této práce a jiné (zavedené) dotazníky spirituality (např. Piedmontův)?

RICAN, Pavel; JANOSOVA, Pavlina. Spirituality as a basic aspect of personality: A cross-cultural verification of Piedmont's model. *International journal for the Psychology of Religion*, 2010, 20.1: 2-13.

RÍCAN, Pavel, et al. Spirituality of american and czech students-a cross-cultural comparison. *Studia Psychologica*, 2010, 52.3: 243.

3. Jaké by byly předpoklady o vztahu duchovního života a znalosti křesťanství v rámci tzv. negativní teologie (apofatické) zmiňené v textu (s.35)?